

Hizkuntz planak

Gertakari asko baditugu hizkuntz antolaketaren alorrean. Apirilaz geroztik Iparraldean, Deiar mugimenduak jarraitzen du, «Bete hitza, euskarari lege geriza» lemapean. Maiatzean «Euskararen ordua» agiria argitaratu zuten euskalgintzaz arduratzen diren bost elkartek. Azken hiru aste hauetan hiru hizkuntz plan zabaldu dira: hemen Euskara Biziberritzeko Plana, Frantzian Poignant txostena, Aljerian arabizazioaren legea.

Bost gertakari hauen inguruan bada zer erranik eta zer idatzirik. Hala ere, azter dezagun gertakari batzuen «izpiritua». Elkarren arteko konparaketak ere egin ditzakegu.

Poignant txostena

Txosten horrek erakusten du Frantziako herri hizkuntzen egoera, eta 10 irizpide finkatu ondoren proposamenak egiten dizkio Lionel Jospin lehen ministroari hizkuntza horiek zaintzeko, proposamen garrantzitsuena delarik hizkuntz gutituen euroituna izenpetzea. Lana Nicole Pery Baionako diputatuak hasi zuen ministerio baten ardura hartu aitzin. Gero Kinperreko auzapezak bururatu zuen, bere izen patetikoa txostenari emanaz (Lafitteren hiztegian *poignant* adjetiboaren itzulpena *bihotz-erdiragarri* da).

Hitz jokoa utziz, erran dezakegu txosten hau ahalgearena dela. Nazioarteko zuzenbideari konparatuz, agintari politikoez ikusten dute atzerapen handia dagoela kultur eskubideen alorrean. Errepublika gero eta elebakarragoa da, Europa gero eta kultur anitzagokoa delarik. «Giza eskubideen nazioak» hutsune hori bete nahi du bere kanpoko prestigioa handitzeko, barneko kulturak eta hizkuntzak onartuz.

Ez lukete berriz irakurri nahi Jordi Pujolek *Le Monde* egunkarian, aurtengo maiatzaren 13an idatzi zuena:

Oreka aurkitu behar da gure nortasunaren zaintzea eta kanpora irekitzearen artean (...). Baina inoiz, inoiz, ez dugu onartuko katalan hizkuntzak eta kulturak jasan dezaten Frantzian duten zoritxarra.

Ahalgea bai, baina urrikirik gabekoa. Alkate bretoi erdaldunak berridazten du herri hizkuntzen historia erakutsiz eskola publikoaren asmatzaileek ezer ez zutela egin eskualdeetako hizkuntzen aurka. Alderantziz, aberri txikien baliagarritasuna azpimarratzen zuten aberri handiaren eraikitzeko. Hamar aipamen egiten ditu, Julen Ferryrena lehen eta Claude Allegrerena azken, frogatzeko errepublika ez dela hobendun baina bai ekonomia. Ekonomiak ditu gizarte egiturak aldatu eta egitura hauen zutabe ziren tokiko kulturak. «Ukaldi gehiegi errepublikari buruz eta gutiegi kapitalaren aurka». Horra beraz herri hizkuntzak suntsitu dituen hobenduna: *Das kapital!*

Gezurra handiegi delarik egia ere ateratzen da hitzen artetik, berak uste gabean aitortzen duelarik: «Il est temps de sortir de l'hypocrisie» (ordua da faltsukeriatik ateratzeko). Alabaina ele zuriek ez dituzte ekintza beltzak estaltzen. Eta gaurko proposamenetan zer berritasun eskaintzen digu?

Publikotasunaren bidean urrats batzuk egin gogo ditu. Txostenean Euroitunaren sinadura proposatzen duelarik helburu nagusi bezala, herri hizkuntzen erabilera pribatua eta publikoa azpimarratzen du. Bestalde ikastoletan eta beste elkarte eskoletan darabilten murgil metodoa onargarritzat hartzen da eta ikastetxe hauei eskaintzen zaie erakunde publiko bilakatzea. Komunikabide publikoek ere toki definitu bat eginen diete eskualdeetako kulturei.

Gainera bizpahiru lerroaldetan agertzen da «hizkuntza frantsesaren eta Frantziako hizkuntzen» arteko parekotasuna: konstituzioak erabaki behar luke ondare nazional berean daudela; kultur ministerioan dagoen «frankofoniaren ordezkartza nagusian» kokatu behar litezke beste hizkuntzak ere. Hots, utopia ala ironia, ez da etsaigorik hizkuntza horien artean, adiskidantza baizik, elkar zaintzeko eta elkarrekin estatuaren dirdira erakusteko nazioartean, Lisboako erakusketetan agertzen omen den bezala. Alabai-

na frankofonia atzeratuz doa Europan (ingeleza da hizkuntza funtzionalena) eta mundu zabalean, adibidez Aljerian.

Lurraldetasun hastapen bat ikusten dugu herri hizkuntzen onetan. Poignant alkateak errepikatzen digu Paris ez dela estatu osoa, errepublika jakobinoa antzu bilakatu dela eta «aukera girondinoa» egin behar dela, deszentralizazioaren urrapidea ez delakotz bururatua. Noraino doa federalismo hau? Eskualdeek hartuko dute herri hizkuntzen ardura eta mugaz gaineko lankidetzaren antolatuko dute; lau urteroko konbenioetan sartuko dira tokiko kulturaren aldeko dirulaguntzak. Gutiz ez utzi. Baina zer goaita dezakegu, autonomia politikorik gabe diren eskualdeengandik?

Horiek horrela, administrazioaren eremua giltzaturik dago herri hizkuntzentzat eta alor honetan txostenak egi-ten du Konstituzioaren irakurketa hertsiena. Errepublikaren hizkuntza, hizkuntza «ofiziala» bilakatzen da, nahitaezkoa arduradun publikoentzat bai eta ondorioz administrazioentzat. Alderantziz beste hizkuntzak ezin dira erabili zerbitzu publikoetan, salbu hezkuntza nazionalean. Kasu honetan ere ikasleek eta (gauza berria) irakasleek nahi badeute.

Iparraldeko hizkuntz estrategia nahizkotasun horretan oinarritua da. Lege gerizaren faltaz (noiz arte?), hiztunen, familien eta gizarte zibilaren gain da kultur eskubideen errespetaraztea, irekitzen diren bideetan sartuz eta hertsirik dauden ateak *de facto* irekiz. Euskalgintzaz arduratzen direnen ahalbide nagusia da herri motibazioa piztea herri-tarrengan.

Euskararen Biziberritzeko Plana

Hamar urterako balio duen eskuliburu hau, Euskara Aholku Batzordearen (EAB) eta Hizkuntz Politikarako zerbitzuaren arteko elkarlana da. Ehun bat euskaltzalek parte hartu dute hiru lurralde administratiboetan. Diagnostika bat egin dute, 1996ko inkesta soziolinguistikoaz baliatuz eta gero hizkuntz estrategia bat proposatzen zaio Jaurlari-

tzari. Zehaztasunetan sartu gabe, konparaketa bat egin dezakegu beste herri batzuetarako hizkuntz planekin, ikusiz zein diren txosteneko irizpide nagusiak: euskara hizkuntz gutitua, elebitasunaren aukera, euskal motibazioak.

Orotan euskara hizkuntz gutitua da erabileraren alde-tik. Legearen gerizak ondorio onak eman ditu, euskararen atzerakada geldiarazteko, hizkuntz gaitasuna hobetzeko, neurri handian Hegoaldean, deus guti Iparraldean. Hala ere familian eta auzunean ezik, erdara nagusi da gizarteko beste eremuetan, adibidez lan munduan.

Horrelako egoeran elebitasuna da politika egokiena. Eta politika horrek ondorio onak ematen ditu bereziki ikaskuntzan eta gazteengan. Jokamolde ausartago bat posible denentz galde nagusi bat da. Adibidez Quebeceko 101. legea (1977) frantses elebakarrarena da, herritarren gehiengoak elebakarra baita. Kataluniako lege berriak toki handia ematen dio herri hizkuntzari, gehiengo handia elebiduna delakotz. Aldiz Euskal Herriko elebitasunak toki handiena uzten dio erdarari. Egoera hau ez da normala.

Normalizazioaren helburua da euskaraz bizi nahi dutenei ahal hori ematea nola etxean hala gizartean. Legeak hizkuntz baldintzak finka ditzake, hezkuntza eta administrazioa alde horretara antolatuz. Gainera hizkuntz eskubi-deen zaintzea botere politikoaren eginbidea da. Baina nola pitz euskal gogoak?

Euskara erabiltzeko nahia naturala da euskaraz sortu direnentzat. Euskaldun berriengan, gehiengo dute gazte-txoetan, hizkuntz motibazioa pedagogiaren ondorioa da. Familia euskaldunaren esperientziarik ez dutenek, nola asma dezakete euskaltasun naturala lagunartean, bizitza afektiboan, komunikazio lasaia eskatzen duten multzoetan? Erakundeek komunikazio formala erabaki dezakete. Hala ere elebidunen hizkuntz jokabideak aldatzeko beste metodo batzuk erabiliko dira, hezkuntzaren antzekoak. Hizkuntz estrategia aipatzen da, konnotazio militar hau ekonomiara pasatu delarik eta orain kulturgintzara.

Motibazioen alorrean garelakotz, hizkuntzen pertzepzioa moldatu behar da, ez bakarrik funtzionaltasunari begira, bai eta ere ikusmolde sinbolikoan. Ahalik eta alor

gehienetan euskarak erdara baino erakargarriago agertu behar du elebidunengan. Orduan lege geriza hizkuntz estrategia eraginkorra bilakatzen da.

Hemen hiztunen motibazio pertsonalak kontuan hartzen ditugu. Gainera EABk, azken ekarpen batean, ikusmolde soziala eta ofiziala uztartzea helburu nagusietan ezartzeko eskatu zuen. Zergatik bereiz bi ikusmoldeak? Alabaina demokrazia batean botere politikoa gizartearen umea da, gizartearen zerbitzuko.

Egia da ere gizarte zibilaren eremu asko ez dagoela osoki administrazioaren menpean: lan mundua, aisialdiak, familiako bizitza.

Orduan zer? Euskararen berreskurapenak badu gizarte ekimenen beharra. Arriskua liteke bi estrategia paralelo eramatea, hain neurtuak ditugun indarrak neutralizatu. Ohargarri da denek «uztardura» aipatzen dugula bai euskararen zerbitzu ofizialek, bai eta ere Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseiluak. Ala aments, hori den aurtengo erronka nagusia euskalgintzan?

Arabizazio legea

Aljerian independentzia irabazi zutenetik, arabieraren zabaltzeko entseguak izan ziren, 1962an irakaskuntzan eta administrazio publikoan, 1971n unibertsitatean eta ekonomiarenean eremuetan. Gaur gertatzen dena, legez arabiera dela hizkuntza ofizial bakarra, gizarte osoan erabili behar dena. Eta beste hizkuntza batez hitz egiten dutenak gazti-gatuko dituztela. Gainera, botere politikoa eta indar islamistak ados daude hizkuntz antolaketa honekin.

Elebakartasun ofizial honek bi hizkuntza arriskuan ezartzen ditu: berberen *tamazigh*, 8 milioi hiztun (% 30), eta anitzek darabilten bigarren hizkuntza, frantsesa. Afrikako herri askotan bezala (Irlandan ere bai) kolonizatzaileen hizkuntza komunikazio zabaleko tresna bilakatu da, edo etnien artean edo kanpoan lan egiten dutenentzat.

Hemen ere hizkuntzen auzia herritasunarena da. Kabiliako herritarrek ulertu dute lotura bat bezala Matoub

Lounes abeslari berberearen erailketaren eta arabizazio le-gearen artean. Islamismoarekin ere bai. Zeren eta inposatu nahi duten arabiera literarioa Koraneko hizkuntza da eta ez herritarren egunerokoa. Ofizialtasuna beti da nolazpaiteko sakralizazioa. Laikotasunaren aurkakoa.

Hor dago beraz herri askoren auzi nagusia: nola lot ditzakegun hizkuntzak, nortasun kolektiboa eta herriaren antolaketa. Hain zuzen gogoeta honetan badugu pentsalari baten laguntza.

«Sources of self»

Sources of self da Charles Taylor quebecar filosofo anglofonoak 1989an idatzi zuen liburua. Aurten, 9 urteren buruan, frantsesera itzuli diote: *Les sources du moi*, nortasunaren iturriak. Gogotik onartzen du frankofonoek badute la subiranotasunaren beharra, historian herri bezala agertzeko. Orain arte estalirik zeuden erlijiopean edo federazioaren zoko batean, ingelesak agerian zeudelarik ekonomiaren eta politikaren eremuetan.

Baina esplikatzeko du batzuen eta besteen elebakartasun politika dela oztopo zailena. Etnia bakoitzak adierazten du biktimizazio diskurtsoa eta orduan ezin da ulertu beste herritarren ikusmoldea.

Frankofonoek aukera zail bat egin behar dute independentziaren eta elebakartasunaren artean. Herria hizkuntza baino zerbait gehiago da. Orain arte anglofonoak eta alofonoak (erdaldunak) inoiz ez dira Quebecoko proiektuari identifikatu. Arriskua horretan dago: nola beren nortasuna atxik besteena onartzuz.

Gure filosofoa etsitua da horrenbeste garbiketa etniko ikusiz gaurko gizadian, demokrazia unibertsalaren bidean garelarik. Depresioan ez erortzeko, buruz behera sartzen da debate publikoan. Ea terapia horrek guretzat ere balio duen! ♣